

A BRITISH MUSEUM ÉS KÖNYVTÁRA.

ERDÉLYI PÁLTÓL.

(Első közlemény.)

Könyvtári és múzeumi tanulmányainkban mind szélesebb körre kell kiterjeszkednünk, ha azt akarjuk, hogy a saját utainkon mennél biztosabban haladhassunk s ha arra törekszünk, hogy saját intézetünket és gyűjteményeinket európai színvonalra emelve, azon megtartsuk. Ez irányban kétségtelenül sok történt, de még nem történt meg minden. A mi viszonyaink között nem is történhetett több, mint a mit tényleg elértünk, legföljebb abban, hogy a külföldnek rokon tudományos intézeteire nagyobb gondot kellett volna fordítanunk. A németországi könyvtárakkal közelebbi ismeretséget kötöttünk s a német könyvtári tudomány jó formán irányadó és kizárólagos tekintély gyanánt szerepelt előttünk, de már a francia és angolországi viszonyokkal nem vagyunk annyira ismerősök. E téren különösen érezhető, hogy a British Museumról s a Bibliothèque Nationaleról csak általános értesüléseink vannak, s róluk néhány, a kézikönyvekben földolgozott részlet után alkothattunk magunknak többé-kevésbé határozott fogalmat.

Ennek okait két körülményből lehet magyarázni. Egyik, hogy e két intézettel a mindennapi életben nincs szorosabb összeköttetésünk, sem történelmi fejlődésünk, sem mostani állapotunk szerint nem állottunk s nem jutottunk velük s nemzetünkkel oly közeli érintkezésbe, mint a németekkel s gyűjteményeikkel. Másik oka az, hogy a körbeli tudományos disciplinánk főként a németek hatása alatt áll, azoknak zárkózott nemzeti érzése és fejlett könyvtári életük csak röviden vagy nagyon szórványosan tárgyalja az idegen, a rá nézve külföldi kérdéseket. Pedig magában az az egy

tény, hogy a művelt világnak két legnagyobb s leggazdagabb könyvtára a londoni s a párisi, indokoltá teszi annak szükségét, hogy velük behatóbban foglalkozzunk. E szükség egyik feladatul a párisi s a francia, másik feladatul a londoni s az angol könyvtárak tanulmányozását kívánja, s annál inkább, mert a magunk irodalmában minderre alig van előmunkálatunk.

A British Museum könyvtára azonban emez általános szemponton kívül még közelebről is érdekel bennünket. Tudjuk, hogy állandó vásárlója minden magyar könyvnek s tudjuk, hogy Nagy István könyvtárával sok értékes darabnak kellett oda jutni. A mit eddig *Felméri Lajos* és *Simonyi Ernő* útján megtudtunk, közletről sem kimerítő s az utóbbinak irodalmunkban egyetlen tájékoztatása immáron elavult. A Bibliothèque Nationaleról is tudjuk, hogy egyetemes jellegénél fogva a magyar irodalmat is felöleli, de róla irodalmunkban még annyi tájékoztatást sem nyertünk, mint amarról. Ebben az irányban való előmunkálatul az alatt következő sorokban a British Museumot s annak könyvtárát ismertetem, remélve, hogy bennük a gyűjteményeknek általános szempontjait s az intézetnek vázlatos rajzát megadnom sikerült.

A British Museum az angol nemzetnek egyik legnagyobb büszkesége s a modern tudományosságnak egyik első rangú forrása. Ez általánosan ismert tény öntudatos meggyőződéssé csak úgy alakul, ha személyes tapasztalatra támaszkodva, közelebbi vizsgálat eredményeként érik meg a látogató lelkében. Az intézet megismerése azonban nemcsak erre, hanem arra is megtanít, miért s mi módon lett az angol nemzet dicsőségévé s a tudományosság tárházává. Palotái már kívülről sejtetik arányait és fényét s gyűjteményei mind gazdagság, mind jelentőség tekintetében őszinte csodálkozásra indítják látogatóit. Ehhez önkénytelenül járul egy másik érzés, a tiszteleté, mely az angol nemzetet illeti, a miért a tudomány és művelődés érdekét féltő gonddal őrzi és fejlődési bőkezűséggel ápolja.

A *Bloomsburyn* fekvő hatalmas palota, mely tiszta arányaival és oszlopos csarnokával élénken emlékeztet a mi intézetünkre, a múzeumnak egyik részét foglalja magában. Azokat a gyűjteményeket, melyek az ember világát illetik, ha szabad a régi elválasztást felújítani: a humánus tudományok kincsesházait; a természet világába tartozó gyűjtemények az ujonnan emelt monu-

mentális épületben nyertek elhelyezést, South Kensingtonban, amatortól távol, de amazzal egy igazgatás és felügyelet alatt. Az angol konzervatív szelleme nem tudna megbarátkozni azzal a gondolat-tal, hogy e gyűjtemények szétválasztásával megbontaná a múzeum egységét s megbántaná a másfél-százados hagyományt, mely a múzeumot mind ama gyűjtemények összeségének fogta föl, melyek a Sloane-collectionból a fejlődés folyamán kiváltak, nagyranöttek s tudományos szempontból önállóakká lettek. E hagyomány jól emlékezik arra, hogy a Sloane-gyűjtemény természettudományi jellegű, könyvtára főként természettudományi irányú volt, s így még jobban ragaszkodik a külön álló paloták muzeális anyagának összetartozásához. Az egész elkülönítés, ha az épületek külön-állását nem tekintjük, tárgyi alapon történhetnék, holott e gyűjtemények magasabb fogalomban, a művelődés és tudomány fogalmában, szükség szerint egyesülnek s rendeltetésük szerint közös céljukat szolgálván, egymást kiegészítik. Az ember s a természet világa: az, a mint az idők folyásában élt; ez, a mint szünet nélküli fejlődésében kialakult, egymást kiegészítve tartoznak össze, így a rájuk vonatkozó gyűjtemények is, mint a művelődés-történetnek egyetemes forrásai, egymást teljessé teszik.

E palotákban két külön világ multja és jelene van egybe-szedve, de egy célra: az egyetemes tudományosság kedvéért s egy gondolatban: a múzeumében. Egy darab kő, mely a természet finom munkáját mutatja, egy háncs szirony, mely a törzstől levált: az új épületbe kerülnek, de ha azon a kövön a kezdetleges ember durva csiszolása látszik, vagy ama szironyon kopott nád ákom-bákomot irt, a régi palotába osztatnak be, és ott vagy itt, mindkét esetben a tudományt szolgálják. Együvé tartoznak az intézmények s a hagyomány erejében és szellemében s az emberi művelődésnek legszebb föladataiban: a tudományban. Így fogta föl az angol nemzet a British Museumot alapításában, így fogja föl ma. Palotákat emelt mindannak, a mit az emberi szellem a leg-régibbi időktől mostanáig alkotott, a mivel a kulturának mind szélesebben hömpölygő árját gazdagította s mindannak, a mivel a természet az emberiséget megajándékozta. Összegyűjtötte mind-azt, a mit gazdagsága, lelkesedése, vállalkozási szelleme révén összegyűjthetett s elnevezte múzeumnak. Másfél-század óta a General Repositoryból megteremtette, rendbe hozta és ismertté tette a

British Museumot, mely a közvéleménynek folytonos felügyelete alatt, a nemzet és kormánya, egyesek és testületek bőkezű gondoskodásából ma egyaránt dicsősége az angol nemzetnek s az egész tudományos világnak. A békés haladás műve és eredménye, s az angolok e körülményt méltán hangsúlyozzák s minden alkalommal külön is fölemlítik szemben ama műgyűjteményekkel, melyek, mint az oroszok szentpétervári múzeuma, hadizsákmányból gazdagodtak.

A British Museum keresztlevele az a parlamenti akta, mely 1753-ban kelt s arról intézkedik, hogy »a Sloane-féle múzeum vagy gyűjtemények s a Harley-féle kéziratok megvásároltassanak, továbbá, hogy egy alkalmas general repository állíttassék föl azok befogadására s a Cotton-könyvtár és a későbbi gyarapodások elhelyezésére, melyet a közönség könnyebben megközelíthet«. Ezt az aktát a parlament John *Sloane* baronet nagylelkű ajánlatára feleletül hozta meg, midőn 20,000 £-ért annak nagy gyűjteményét a nemzet számára megvásárolta. Sloane baronet egyike volt kora legkiválóbb orvosainak s természettudósainak, múzeumát főként e szakma művelésére gyűjtögette s könyvtára javarészből természettudományi műveket tartalmazott. Halála esetére úgy intézkedett, hogy gyűjteményeit örökösei első sorban az angol kormánynak ajánlják fel, s ha az nem fogadná el, a francia vagy orosz kormánynak. A parlament haladéktalanul megvásárolta e gyűjteményt s ezzel megvetette alapját a British Museumnak, melyhez még a Harley-kéziratokat s a már előbb birt s elhelyezésre váró Cotton-könyvtárat csatolták s már a következő évben meg is nyitották. Ugyanakkor intézkedett a múzeum igazgatásáról és felügyeletéről, midőn azt egy országos bizalmi testületnek (Trustee)¹ gondjaira bízta, mely működését azzal kezdte meg, hogy az intézet számára megvásárolta a Montagu Houset, felállította a múzeum három osztályát (kéziratok, nyomtatványok

¹ Tagjai a canterbury-i érsek, a lord kancellár, az alsóház elnöke, London püspöke, a tényleges kormány tagjai, az alapító és pártoló családok megbizottai, számszerint hatan, az Akadémia és a College of Physicians elnökei s tizenöt az említettek által szabadon választott tag. Később a pártoló családok részéről még három tag, a művészeti és régészeti társulatok elnökei s az uralkodó által kinevezettek, kiknek száma a hivatalból bentlévőkénél nagyobb nem lehetett, kerültek bele a Trustee-be.

és természetiek osztálya) s 1759 január 15-ikén a közönség előtt megnyitotta kapuit. Naponkint volt nyitva s látogatói óránkint, írásbeli kérelmükre kiadott jeggyel, egy tisztviselő kalauzolása alatt tekinthették meg a gyűjteményeket. Egy turnusra tiz jegynél többet nem adtak ki s a közönségnek körülményesebb tanulmányozásra sem helyet nem rendeltek, sem időt nem határoztak. Ma az intézetnek két palotája a legnagyobb szabadsággal, minden hétköznapon reggeltől estig szolgálatára áll mindenkinek, fél millióra megy látogatói száma, csupán magát az olvasótermet 190,000 olvasó keresi föl évenkint. Mire a közönség s a múzeum így megnövekedtek, másfél százados mult ment el felettük, melynek jóformán alig van külső története, de belső fejlődése annál értéke- sebb s változatosabb.

Az egyes gyűjtemények mind nagyobb mérvben gyarapodtak, s növekedésükkel mind szűkebbé vált a régi épület, mely a maga korában Londonnak egyik legszebb palotája volt. E baj már a XVIII. század végén érezhető volt; az újabb ajándékok és vásárlások elhelyezésére a múzeum épületét meg kellett toldani, s hozzá egy új szárnyat emeltek. Ebben nyertek elhelyezést III. György király egyiptomi gyűjteménye, a Townley- s majd az Elgin-márványok, Sir J. Banks könyvtára, hogy csak a feltűnő gyarapodásokat említsük. De alig készültek el ennek s az átalakításnak s új elhelyezésnek munkálataival, ismét nagy és nevezetes gyarapodások érték a múzeumot, s midőn IV. György király III. György könyvtárát (King's Library) a múzeumnak adományozta, midőn egymásután kerültek elő a Payne-márványok, a persepolsi emlékek, a karnaki szulpturák, midőn a római és görög régiségek s az ethnografiai gyűjtemény rohamosan meggyarapodtak. Ekkor már csakugyan nem lehetett többé kitérni az új építkezés elől, mely a Montagu House helyén, egy tiszta görög stíli nagy palota emelése által 1823—52 között meg is történt. E hatalmas épület, melyről azt hitték, hogy a jövőnek van építve, mihamar szűknek talál- tatott. Már 1857-ben megépítik az olvasótermet, 1879-ben s 1882-ben egy-egy újabb toldást tesznek hozzá s 1873—86 között fölépítik s felszerelik South-Kensingtonban az új palotát, s abba átviszik a természetrajzi gyűjteményeket.

Az intézetnek e külső növekedése természetesen belső fej- lődése után ment, mely nem csupán abban mutatkozik, hogy az

ujabb meg újabb gyarapodások újabb helyiségeket kívántak s foglaltak el, hanem abban főképpen, hogy a folyton szaporodó anyaggal lépést tartott a múzeumnak szervező és rendező munkálkodása. Az első a természetes kiválás elvén új osztályokat létesített, a második folytonosan új meg új publikációkban ismertette az intézet gyűjteményeit s azok anyagát. Egymásután válnak ki s anyaguk szerint csoportosulva, a tudomány szempontjából egymásután önállósulnak: 1807-ben a régészeti osztály, mely 1861-ben már ismét három részre oszolva, a görög és római régiségek, az érem- és pénz-gyűjtemény, s az orientális emlékek három önálló osztályává lett; 1866-ban az angol régiségek s az ethnografiai osztály önállósul, s legújabbán a keleti nyomtatványok és kéziratok osztálya válik ki. Mindez a Bloomsburyn fekvő múzeumban, melyből a természetiek tára, Collection of natural history of British Museum 1886-ban helyzetileg is megvált és saját viszonyai szerint alakította meg osztályait. A British Museum tehát mai beosztása szerint a következő osztályokból (departement) áll: a humanista gyűjtemények: *a*) kéziratok, *b*) nyomtatványok, *c*) keleti kéziratok és nyomtatványok, *d*) metszetek és rajzok, *e*) egyiptomi és asszír, *f*) görög és római, *g*) középkori és angol régiségek s ethnografia, *h*) érmek és pénzek, melyek a régi épületben, s a természetrajzi gyűjtemények: *i*) zoologia *j*) geologia, *k*) mineralogia, *l*) botanika, melyek az új épületben vannak elhelyezve.

A múzeum külső történetének és belső fejlődésének eme vázlata mögött az angol nemzetnek bőkezű gondoskodását látjuk, melylyel általában a kulturális intézeteket, de különösen e múzeumot elejétől mind a mai napig részesítette. Nagy áldozatok nélkül nem lehetett volna az emberi s a természeti világnak e nagy kincsesházát egybegyűjteni, de a nagy pénzáldozatok alig lettek volna e célra elegendők az angol nemzet lelkesedése és áldozatkészsége nélkül. A parlamentet méltán tartják a múzeum atyai gondviselőjének, mert alapításától kezdve folytonos figyelemmel kísérte s állandó liberalizmussal szavazta meg rendes budgetjét s azonkívül esetről esetre rendkívüli kiadásait. Budgetja ma is első helyen áll a hasonló intézetekéi között. A humaniorákra 117,727 £, a naturaliakra 43,127 £ van szánva s a könyvtár ez összegben 27,514 £ összeggel szerepel, még pedig könyvvásárlásra 9250 £,

kéziratok vásárlására 1700 £, könyvkötésre 9000 £, katalogusok kiadására 7864 £, keleti kéziratok és könyvek vásárlására 700 £, összesen 27,514 £ van fölvéve. Tisztviselőinek fizetése a kontinentális fizetési fokozatokat messze meghaladja,¹ kiadványaira, az intézet felszerelésére, az anyag felállítására, tudományos kutatásokra nagy összegeket szán. Valóban a kulturának általános s mélyen érzett fontossága nyilatkozik meg az angol törvényhozásnak ily bőkezűségében, melynek eredményei minden irányban gyümölcsözők. De egy irányban sem annyira, mint az angol tudományosságban. Alig lehet elképzelni, hogy e gyűjtemények nélkül miként fejlődhetett volna az mai állásának magaslatára. Viszont szembeötlő az a nagy kölcsönösség, mely a gyűjtemények s a tudományos munkáldok között fennáll. Történetírás, természettudományok és a klasszikus világ kultusza nem képzelhető e gyűjtemények nélkül s mennyire fölemelő annak látása, hogy az angol életben a komoly tudománynak milyen tekintélye s az általános műveltségre milyen intenzív befolyása van.

A számok, mint mondják, világosan beszélnek, de a tények elének állanak s ékesebben szólnak. A parlament bőkezűsége mellett az egész angol társadalom lelkesége és gazdagsága emelte az intézetet, épp úgy, mint a magyar közönség hazafias fölbuzdulása a miénket. Ott is, mint nálunk, mindenütt jótévkökre, ajándékozókra akadunk, s ha a magyar közönség kisebb mértékben áldozhatott, mint az angol, nem lelkeségén mult, hanem korlátozottabb helyzetén. Az angol polgár politikai, diplomacziái kiküldetéseiben, kereskedelmi utazásaiban, vállalataiban és tudományos kutatásaiban felöleli az egész világot, sok alkalma nyílik arra, hogy becses ajándékokkal gazdagithassa múzeumát; konzervatív természete megőrizte családi ereklyéit s liberalizmusa ráviszi arra, hogy azokat múzeumában helyezze el. S a múzeum hálás és elismerő mindenki iránt: jöltevőinek névsorát² összeállította s publikálta, az ajándékozó nevét megörökíti az adományozott tárgy föliratán s a nemzeti szempontokat kiemelve, az angolság haza-

¹ Principal Librarian, Director of Natural History à 1200 £, Assistans secretary 500—650 £; Keeper 650—750 £; Assistant-keeper 500—600 £, Assistants I. Cl. 250—450 £, II. Cl. 120—240 £.

² List of Benefactors.

fias érzületét táplálja, gyűjteményeit a legjobban megközelíthetővé teszi, szorgalmasan szerkesztett és nagy munkásságot igénylő kiadványaival a tudományosság helyzetét megkönnyíti.

Az intézet és közönségnek e kölcsönössége azonban tovább is megy. Nem mindenütt lehet látni azt a bizalmas viszonyt, mint Angliában, a kulturális intézetek s közönségük között. Ezek az intézetek az angol társadalom és nagy közönség szeme láttára élnek és fejlődnek, mert az angolság e viszonyban sem tagadhatja meg magát. Minden közdologban ott van, politikáját ez tette nagygyá. A British Museumot is oly res communisnek tartja, melytől magát el nem választhatja, s a mint igényei vannak vagy lehetnek vele szemben, ép úgy köteletségének ismeri, hogy azt figyelmében sőt támogatásában részesítse. Magasabb szempontból e kölcsönösség, mely mindkét részről kétoldalú, (a múzeum a közönség igényeit meghallgatja, de hozzá is fordul, a közönség támogatja, de kritikát is gyakorol rajta), az angol nép műveltségében, a tudomány és művészet szeretetében, izlésének csiszoltóságában gyümölcsözik, de a mindennapi életben más jelenségek okaivá lesz.

Múzeumokat látogatni Angliában általános szokás, gyarapítani nemzeti köteleesség, ez a fölfogás uralkodik az angol életben s ez magyarázza azt, hogy a British Museum inkább az angol társadalom, mint a kormány gondozása alatt van. Formailag s tényleg a kormány gondozza, az készíti költségvetését, az nevezi ki tisztviselőit, az viszi egész adminisztrációját, de lényege szerint a British Museum és szervezete demokratikus, a szónak jobb értelmében. A trustee (gondnokság, bizalmi férfiak) maga is ilyen intézmény, tagjai hivatalból, történeti joron és kinevezés útján foglalnak benne helyet, nem hivatalos, hanem társadalmi testület, melynek felügyeletére van a múzeum bízva. Kezdeményező és véleményező fórum s ép oly régi, mint a gondjaira bízott intézet, s tekintélyét az »act of incorporation«-ban és társadalmi helyzetében bírja. Intézi a múzeum dolgát, a fennálló kormányok minden dologban kikérik véleményét, de meg van kezdeményezési joga s a saját akaratából tehet javaslatokat úgy a dologi, mint a személyi ügyekben. Az intézetnek látható feje s minden intézkedéseért felelős, a mi ismét az angol élet specziális vonása. A gyűjtemények gyarapítása, rendezése, publikációk kiadása, a budget fölhasználása, vásárlások és muzeális adminisztráció, ezek tartoznak hatáskörébe, a hivatalos

adminisztrációt természetesen a kormány végzi, illetőleg végezteti. E testület, mint társadalmi tényező, nagy befolyást gyakorol fölfelé a kormányra, lefelé a közönségre. Neki köszöni a British Museum társadalmi képviselőjét, érdekeinek megőrzését és tudományos szellemének épségben maradását, s neki köszöni mindazt, amit saját céljainak megközelítésére vagy elérésére eddig tett és tehetett. A trustee, mint a múzeumnak közéleti személyesítője a kormányval szemben oltalma, a közvéleménnyel szemben védelme az intézetnek, mindkettővel szemben érdekeinek pártatlan képviselője és hagyományainak hű őre.

A trustee, mint ilyen, az angol életben gyökeredző intézmény, csupán egyik organuma a közönségnek, mely a múzeum dolgait ellenőrzi, másik organuma maga a közönség, mely látogatja, benne tanulmányokat végez s vele szemben igényeket táplál. Az angol közönség, mely a kontinensen is megkülönbözteti magát, saját gyűjteményeiben van igazán otthon. Szeret tanulni és szívesen tágitja látóköreit, nem felszínes szemlélő, hanem komoly vizsgáló; katalogus, guide van a kezében, figyelmes és érdeklődő. S az idegen, a kit azonnal föl lehet ismerni, merőben különbözik tőle. Rendszerint beéri úti könyvével, kissé nyugtalan és szívesebben időz a kiemelkedő tárgyaknál, könnyebben kimerül s gyakran felszínes. Nem az ilyen, hanem az amolyan közönség érdeklődik valóban a múzeumok iránt, s e futólagos észrevételt az angol élet pontosan igazolja. Ez a közönség megérti, méltányolja és fön tudja tartani a kulturális intézeteket, tud értük lelkesülni s áldozni, s az angol intézetek történetében számos adat igazolja ezt az állítást. Ez a közönség maga is részt kíván a British Museum életéből, büszkén vallja magáénak és ezzel szentesíti mindazt, a mit a kormányok és a trustee a múzeum érdekében tettek. Hogy mennyire vele él, legyen szabad egy eseményre emlékezniem. A könyvtár látogató közönsége 1838-ban hangosan követelte a könyvgyűjtemény katalogusának kiadását s annyira ment, hogy a trustee kénytelen volt e kívánságnak eleget tenni, ámbár jól tudta, hogy e munkálat még nincsen kellőleg előkészítve, s hogy a jövődre hiába való munkát végez. Elrendelte a katalogus kiadását s midőn egy kötet megjelentetésével a vállalat lehetőségét dokumentálta, abba hagyta a további kötetekkel a munka folytatását. Hasonló eset volt az, mikor a 80-as években a könyv-

tár nyitási idejének megtoldását s a villamos világítás bevezetését hangosan kívánták s a trustee ily értelemben intézkedett.

Ugyanez a kulturális érzék, mely a trustee s a kormányok működésében nyilvánul, mely a nagy közönségben oly élénk, ugyanez él magában az intézetben, annak vezetőiben, munkásaiban és munkásságában. Számos külön intézkedése van a parlamentnek, a melyek által az intézet javát munkálja; hogy a sok külön költségek megszavazásáról hallgassak, csak azt az egyet emlitem meg, mely 1842-ben kelt s elrendeli az egyesült királyság területére a köteles példányok kiszolgáltatását. A trustee minden intézkedése igazolja, hogy feladatának magaslatán áll, s a múzeum tisztikarának egész munkássága az intézet javának, hírének, tekintélyének emelésére irányul. Az angolok híres erénye, a kötelességtudás és a szorgalom csodákat, illetőleg csodás eredményeket mutat. Egy pillantást kell csupán vetni az intézet kiadványainak jegyzékére, egy futólagos sétát kell tenni gyűjteményeiben, hogy erről mélyen meggyőződjünk. Észre kell venni azt a törekvést, hogy a múzeumot beleállítsák a tudományos életbe, s gyümölcsözővé tegyék a mindennapi életnek minden viszonyára, a gyakorlati s főként a tudományos célok szolgálatára. S ezt nem pusztán hálából teszik az angolság aldozatkész lelkesedése fejében, hanem ama gyakorlati érzék sugallatából, hogy az élethez alkalmazkodva, az intézetet föntarthassák az angol közélet színvonalán, s hogy megközelítsék a muzeális feladatok eszményét.

A British Museum jelentőségét különösen e két körülmény magyarázza: egyik, hogy mindig kora színvonalán állott, a másik, hogy föladatait élesen körülhatárolta s megoldásukon buzgóan dolgozott. Fejlődése és története, bár csak vázlatosan érintettem, igazolják azt, mostani és a multban tett munkássága bizonyítja ezt. S ha régisége vagy gazdagsága tekintetében talán nem áll is a hasonnemű intézetek élén, rendezettsége és munkássága által okvetlenül a legelső.

Az erre szolgáló munkálatok egyívásuak magával az intézettel. Az angolok erős gyakorlati érzéke, mely a múzeumnak egész valóján nyomot hagyott, hamar tisztában volt azzal, hogy a leggazdagabb, legnagyobb gyűjtemény is holt kézen van, ha nem lehet hozzáférni, s ha anyaga nincs megismertetve. E gondolat kialakulása egyben meghatározta a múzeum feladatait, melyek e

szerint három csoportban oszlanak meg. Az első, mint a gyűjtemény szó magyarázza, maga a gyűjtés, az anyag összehordása, elhelyezése, a jövőre számára való megőrzése és kezelése. S ezt a föladatot elvégezte maga az angol társadalom, midőn állami és magán úton a British Museum anyagát összehordta, épületeit, berendezését megcsinálta s tisztikarát megalkotta. Második feladat a gyűjtemények kereteinek meghatározása s anyagának e keretekben való szisztematikus elrendezése, röviden: tudományos felosztása. Ezt a feladatot az idők folyamán a természetes kiválás szemmel tartásával elvégezte maga a múzeum, midőn egymásután alkotta meg osztályait s azokban rendszeresen állította fel s osztotta be meglévő anyagát s végzi mostan is, midőn új szerzeményeit elhelyezi. Harmadik föladata az ilyen keretekben föllállított gyűjtemények hozzá férhetővé tétele és megismertetése, még pedig kettős czél szerint. Egyik, hogy magában az intézetben, mint demonstratív anyag, föllállítható, megközelíthető és tanulmányozható legyen; a másik, hogy mint tudományos anyag, földolgozva és leírva, a szakemberek számára szükséges előmunkálatot elvégezze. Ezt a föladatot, a mely minden izében tudományos, részben már elvégezte, részben most végzi az intézet. Ez általános szempontokon túl még egy eszthetikai s egy nemzeti nézőpont uralkodik az angol múzeumban, amaz megköveteli, hogy minden izléses legyen, emez megszabja, hogy mindenben az angol nemzeti szempont legyen az irányadó.

S mennyire megvannak ez utóbbiak is a British Museum-ban! Az épületek méreteik hatalmas voltával, építészeti diszük nemes és izléses művészetével, művészi részleteik szépségével, fölszerelésük uri egyszerűségével éreztetik velünk, hogy a kultúra templomai előtt állunk. A belső berendezés, tárgyak elhelyezése, világítása mindez teljesen megfelel a legkényesebb izlésnek. E keretben elhelyezett muzeális gyűjtemények az angol szempontot éreztetik, s bár az egész múzeum egyetemes jellegű, mégis első sorban nemzeti. S milyen jól esik látni itt a hagyomány erejét, mely az intézetet összetartja s alapvonását megadja. Arányainak szertelen megnagyobbításában ma is az, a mi volt a Sloane-collection, melynek zöme a könyvtár, legjellemzőbb osztálya a természetrajzi gyűjtemények, s alkotó elemei régiségek, pénzek, rajzok stb., épen mint ma, csakhogy akkor aránytalanul kisebb keret-

ben. Azonban ne ilyenekben keressük az angol szempontot, hanem a történeti és kulturális vonatkozásokban. Megtaláljuk azokban is, mert a British Museum a speciálisan angol emlékek gyűjtésében és megőrzésében is első rendű fontosságu. S milyen szerencsés! Gyűjtötték azokat számára, mielőtt megalkották volna! A XVI. században, mikor az angol reformáció hatalomra jutott s a kolostorok és szerzetes rendek eltörlése idején, Angliában már rendszeres gyűjtők éltek, kik a veszendőbe menő könyveket és kéziratokat az utókornak megmentették. A Harley-kéziratok nagyobb-részt ily természetűek; Sir Robert Cotton baronet, ki 1588 óta gyűjtött, 1599-ben éjszaki Angliában hosszabb utat tett s főként kolostori könyvtárak után járt; a koronás gyűjtők, II. és III. György királyok könyvtárai szintén a korai angol irodalom termékeiben gazdagok; a színész Garrick a XVIII. századi angol szindarabok nagy gyűjteményét szerezte össze, s mind e gyűjtemények ma a British Museum tulajdonai. Az angol nemzeti szempont uralkodását a kézirati s a régészeti osztályok s a könyvtár katalogusai, mint a könyvanyag tükre hirdetik. G. T. *Law*, ki az 1640 előtti angol könyvészetet akarta összeállítani, a mű alapjául a British Museum katalogusát jelölte ki. E szempont viszi a múzeumot, midőn időszaki kiállításokat rendez az angol történetnek egyes korszakaiból, melyeken ama korok nyomtatott, kéziratot, okleveles és egyéb emlékeit teszi ki közszemlére, midőn gyűjteményeinek ismertető katalogusait és leírásait a nemzeti emlékek ismertetésével kezdi, midőn vásárlásaiban, beszerzéseiben különös gondot fordít saját nemzeti multjának mindennemű emlékére.

Miután a gyűjtemények kereteit, mint említettem, a fejlődés maga szabta meg, miután azok anyagának folytonos gyarapításáról törvényhozás és társadalom bőkezűen és nagy áldozatkészséggel gondoskodik, miután múzeumának nemzeti jellemét kialakította s uralkodóvá tette és fölszerelésének esztetikáját is műveli, a mint elmondottam, arról kell megemlékezni, hogyan teszi gyűjteményeit megközelíthetővé és anyagát hogyan ismerteti meg.

Ha bizonyos megadással látjuk az emberi s a természeti életnek a British Museumban összehordott óriási gazdagságát, ha némi lemondással látjuk az intézet fényét, nemes izlését, csínját s elegáns gazdagságát, megkönnyebbülünk, arra gondolva, hogy apáink is megtettek mindent, a mit korlátoltabb helyzetükben meg

lehetett tenniök. Múzeumunk történeti fejlődése és nemzeti karaktere szerint rokona az angolokénak. Széchenyi gróf alapítványa önzetlenebb és nagylelkűbb, mint Sloane doktor ajánlata; a magyar közönség áldozatkészsége lélek szerint oda állitható az angoléhoz; a táblalirák országgyűlésének kulturális ösztöne van olyan tiszteletre méltó, mint az angol parlament tudatos kultur-törekvése, intézetünk pártolóit hasonló nemes lelkesedés vezette, mint amazokat, s nekünk sem szabad megfeledkeznünk jóltévőinkről, első sorban a nagy emlékű József nádorról. Úgy látszik, hogy a reformkorszak, mely az országot a szellemi és anyagi haladás útjára vitte, a múzeum ügyében is előljárt, hogy helyes irányban indította meg annak munkásságát, mely akkor még első sorban az anyag egybehordására és megőrzésére irányult. Később indultunk, mint az angol, szerényebb viszonyok között és kisebb körben mozogva, de haladásunk tempója volt olyan gyors, ha nem gyorsabb, mint a British Museumé. Gyűjteményeink szaporodása lehetővé tette, hogy az egyes osztályok tudományos szempontból önállókká válhassanak, sőt hogy önálló disciplinát képviseljenek, lehetővé tette, hogy rokon-intézeteket alapíthassunk s kitelepítsünk: az iparművészeti múzeum, részben az országos képtár s a történeti arcképcsarnok az anyaintézet hajtásai. S ha mi is oly konzervatívek vagyunk, mint az angolok, a mi múzeumunk is két osztállyal gazdagabb ma s így egészében tekintélyesebb. Ha a nemzeti szempont uralmát és ápolását nézzük: büszkén tekintünk a magyar múzeumra, melynek minden részletén úgy, mint egészén rajta van a nemzeti szellem s a nemzeti feladatok és célok után való törekvés. Muzeális életünkben ezek szerint fejlődésünknek első fokán állva, a közvetlen jövőben két feladat megoldása vár korunkra. Első a gyűjteményeknek oly módon való elhelyezése, hogy esztetikailag szépen, s a tudomány követelése szerint rendezhessük be minden osztályunkat, második az egyes osztályok kincseinek, anyagának megismertetése, vagyis maga a tudományos működés, s ha ez utóbbi két feladatra gondolunk, az angol múzeum legyen példánk arra, miként kell kötelességünket fölfogni és hiven teljesíteni, miként kell vagy lehet gyűjteményeink gazdagságát kifejtteni s gyümölcsözővé tenni. Társadalom és kormány volt az angolok múzeumának két mecénása — az ő kötelességük megadni az alkalmat és módokat nálunk is, hogy a múzeum a saját körében sikerrel és eredmé-

nyesen működhessék, a mi az intézetnek valódi hivatását jelentené.

E távoli perspektíva helyett azonban az angol múzeumnak mai munkásságát ismertetem, a mint abban feladatait előbb kijelölt szempontjai szerint felfogta s megoldásán dolgozik.

Az épület s a belső berendezés, a gyűjtemények elhelyezése s az egyes tárgyak felállítására oly részletes leírást követelmének, a mire e helyütt alig terjeszkedhetnék ki, mert egyrészt főlölleges munkát végeznék, másrészt alig volnék képes e sok részlet között az egyenes utat megtartani. De kötelességem a felállításban mutatkozó két elvet kiemelnem. Ezek egyike, hogy a gyűjtemények tudományosan, szisztematikus fejlődésükben legyenek fölállítva; másika, hogy a közönség előtt minden irányban hozzáférhetők legyenek s nevelő hatásuk meglegyen, instruktív jellemük megmaradjon.

A múzeum hatalmas méretű palotáiban mindent nagyúri izlés jellemez s bennük a látogató közönségnek minden kényelméről gondoskodtak. Az egyes tárgyak tágasan vannak fölállítva, fölírásokkal vannak ellátva s minden esendőség ellen védve, úgy hogy az egész múzeum, mint valami nyitott könyv, szinte olvasatja magát. Az angol gyűjtemények általában instruktívek és őszinték; bennük nincsen semmi a tudomány titkolózó misztériumából, minden tiszta és világos. A British Museum termei szinte beszélő termek s a látogatót játszva tanítják, csupán egy kis figyelmet kívánnak látogatóiktól. Példaképen legyen elég az Elgin-room s az új épület halljának ismertetése. Az Elgin vagy Parthenon-teremben a görög szobrászatnak Kr. e. V. századából, Pheidias kora táruelénk. Az egyes emlékek lehetőleg kiegészítve s lehetőleg eredeti vagy megfelelő helyzetben vannak fölállítva. Hogy a részletek annál érthetőbbek legyenek, a terem közepén ott látjuk az Akropolis kis mintáját 1870-beli állapota szerint, a Parthenon kis mintáját az 1687-iki robbanás után, Carreynak róla vett rajzait fotografiai másolatokban s az eredetinek megfelelően restaurált Akropolis kis mintáját. Mennyire tanulságos s milyen könnyű itt az eligazodás! S milyen szemléltető e gyűjtemény! A néző tiszta fogalmat alkot magának a görög építő művészetről, meglátja a szoborművek alkalmazását s gyönyörködik a szobrok és reliefek plasztikájában; a töredékeket rekonstruálja s képzeletében

belehelyezi eredeti állásukba s fogalmat alkot magának mindarról, a mit töredékekben vagy részletekben látott. Egy óra, melyet itt eltöltünk, többet ér, mint egy egész elméleti kurzus. A természet-tudományi épület előcsarnokában Darwin tételei vannak illusztrálva. Egyik tárlóban a fehér környezet hatása a nyúlra, fogolyra stb., másik tárlóban a barna környezet hatása a nyúlra, fogolyra stb., vagyis az alkalmazkodás esetei; egy tárlóban a páva szárnyának ugyanazon tolla, mely különböző korú pávákból véve, a dísz fejlődését magyarázza; azután az oldal fülkéekben, az alaki elváltozásokat s azok fejlődését feltüntető összeállításokat találjuk. E szemléltető irány soha sem nyilatkozik banális vagy hatás vadászó formákban.

A múzeum anyagának ilyen instruktív felállítása nem volna elegendő egymagában arra, hogy a gyűjtemények nevelő és művelő hatásukat sikerrel gyakorolhassák, ha melléje nem adna ki az intézet leíró, ismertető és magyarázó, főként megbízható és jutányos könyveket. A British Museum guide-jai, katalogusai, leírásai és publikációi ma egy egész könyvtárt tesznek ki.

Az intézet összes kiadványai közel 800 kötetre rugnak, s e számban már benne vannak a guide-bookok is mintegy 42 kötetben. E tekintélyes gyűjtemény oly könyvtárt alkot, mely ma, miután a kiadványok nagy része elfogyott, csak nehezen kiegészíthető. E könyvek mindenben magukon hordják az angolok gyakorlatiasságát. Tudományos értékükön kívül, a mely általánosan el van ismerve, egyéb előnyei is vannak; nagyon praktikusok: fénytelen papírra, könnyen olvashatóan vannak nyomva s olcsón kerülnek forgalomba. S mennyire hasznos könyvek ezek! A közönség előtt föltárják a gyűjteményeknek egész nagytengelyű perspektíváját: végig vezetik azt az egész múzeumon, megismertetik vele speciális feladataikat s a legujabb eredményeket úgyszólván belopják elméjébe; a szakértőt megkímélik haszontalan fáradozásoktól s egyenesen viszik céljához. Az angolok tudnak ilyeneket írni. Tudományos irodalmuknak komoly, egyszerű és világos stíljét érezzük e kendőzetlen, nyílt tekintetű könyvekben. Nem csupán útbaigazító kalauzok, hanem az illető szaktudománynak népszerűsítő könyvei, gyűjteményeik szíves magyarázói. S hogyan vannak fölszerelve, mennyire tájékoztatnak minden felől, s milyen sommásan foglalják össze mondanivalójukat!

Mindamellett is a szakember nem hozzájuk, hanem az intézetnek más kiadványaihoz fordul, katalogusokhoz, leírásokhoz vagy egyéb publikációkhoz, melyek legtöbbször mint forrásművek vagy nélkülözhetetlen segédkönyvek ismeretesek az irodalomban. Mely gyűjtemények, micsoda munkálatok, s mily kiadványok ismeretik vagy publikálják a British Museumnak egyes osztályait vagy részleteit, fölösleges fölsorolni, megteszi ezt a múzeumnak egy speciálisan e célra szolgáló füzeté (List of British Museum Publications, 1894.), de néhányat példaképen említeni még sem látszik fölöslegesnek. Ilyenek a régiség-osztályból: Description of the ancient Marbles. I—XI. 1812—61. (T. Comb és S. Birch műve); Ancient Greek Inscriptions. I—IV. 1874—1893., Catalogue of Vases, I—IV. 1851—1896., Aristotle on the Constitution of Athens, 1891—93 között három kiadásban stb. Ilyen H. L. D. Ward könyve: Catalogue of the Romances, mely a középkori epika forrásművei között szerepel és *Fortescue* Subject Index-e, mely öt éves időszakok irodalmi anyagát öleli föl, 1880—1895-ig három kötetben stb. stb. Hogy e publikációk mögött micsoda roppant munka van, alig kell mondani. Az angolok komoly, becsületes munkája, mely nem egy, hanem több nemzedék kötelességtudását és szorgalmát dicséri. S milyen lelkiismeretességgel csinálnak ők mindent! *Fortescue* művének bevezető sorai végén külön föl van említve, hogy az abban felhasznált anyag a British Museumban állott rendelkezésére, de művét a hivatalos órákon kívül, magánszorgalomból készítette.

S mindazzal, a mit a nyilvánosság számára az intézet publikált, a legújabb dátumok határán áll, a mi eléggé nem dicsérhető. De ott van ama munkájával is, a mi házi használatra készült, az egyes osztályok apparátusában, katalogusokban, indexekben, leírásokban stb. Ime ezekben is ama becsületes komoly munka érvényesül, mint amazokban. Ezek s azok a kutató közönségnek egyformán szabad rendelkezésére vannak hocsátva, s a közönség sem egyiket, sem a másikat nem nélkülözheti. A nyomtatott apparátus kiegészítésére szolgálnak s éppen azért ezek a mutatók, jegyzékek stb. minden nyomtatott segédmunka daczára is nélkülözhetetlenek. Ez a komoly, becsületes munka látszik meg például az olvasóteremben s a könyvtár belső helyiségeiben és ez teszi érthetővé, hogy a múzeum à jour van szerzeményeivel s a gyűj-

temények a legutolsó dátumokig használhatók. Ez a becsületes munka a British Museum hálája, melylyel az angol közönség áldozatkészségét, a parlament és társadalom bizalmát és elismerését viszonzozza. Ez a komoly, becsületes munka az, mely a British Museumot minden ily intézet élére emelte, melylyel életének egész folyásában dolgozott, mely reá tradícióként szállott az első gyűjtőktől s elődeiktől. A könyvtár első katalogusa 1787-ben jelent meg, de már előbb, 1782-ben kiadták a Sloane s a Birek-kéziratok katalogusát, az önálló gyűjtemények katalogusai (Cottonian-, Harley- MSS., King's Library) még régiebbek, s más osztályok kiadványai már a jelen század elején megjelentek az irodalomban. E munka nem csupán muzeális értékű, hanem tudományos is. Az angol történetírásnak nagy szerencséje, hogy már a XVI. században élt gyűjtők katalogizálták anyagukat, hogy az angol nyilvános és magán gyűjtemények publikálják, a mijök van. Ez náluk rendes szokás s gyűjtemények katalogusok vagy arra való munkálatok nélkül szinte nehezen képzelhetők. Angliában az ily intézetek tudományos fölszerelése kettős alapon nyugszik: a becsületes hagyományon, s azon a folyton élő öntudaton, hogy azzal gyűjteményeiket értékessé s ezzel kultúrájuk haladását gyorsabbá teszik. Így van a British Museumban is. Ha nem csalódunk, azt kell vélnünk, hogy ez irány megszabása egyenesen a Museum érdeme. Az angol könyvtári és muzeális életben a British Museumnak természetesen vezető szerep jutott s a midőn ezt betölti, nem csupán helyzetében álló kötelességét teljesíti, hanem irányt adó tekintélyével, multjával és működésével érvényesülvén, e körnek általános színvonalát emeli s működését szabályozza. Innen van, hogy az angol kulturális intézetek látogatói előtt maradó emlék gyanánt állanak azok az egyforma benyomások, melyek fogadták. Nem egyedül e gyűjtemények gazdagsága, rendezettsége és megközelíthetése, hanem a muzeális berendezésnek fényűző és czélszerű volta, a benne uralkodó tudományos tevékenység és liberális szellem is meg fogják lepni. E tapasztalások visszamatatnak a British Museumra, melyet Anglia közvéleménye méltán tekint példaként a hasonnemű intézmények élén. E benyomások hatása alatt el fogja ismerni az angol nemzet érdemét abban, hogy kulturális intézményeit ápolja, fejleszti és a tudományos élet szolgálatára rendeli. A British Museum

méltó szeretetére és gondjaira, méltó tárgya nemzeti büszkeségének.

A múzeumi és tudományos életnek ily környezete öleli át a British Museumnak egyik legjelentékenyebb, legnevezetesebb osztályát, a könyvtárt, mely mindenben magán viseli a nagyszabású intézet jellemvonásait. Arányaiban és szellemében osztozik vele, de részt vesz hírében és föladataiban, sőt egy tekintetben lényegesen befolyásolja, bizonyos humanisztikus hatást gyakorol reá. Mintha a könyvtár, mint minden tudományokat magába záró gyűjtemény, az egyes szakosztályokra is kiterjesztené szellemét, a tisztán humanista irány szellemét. Fejlődésében és hagyományai-ban van e hatás alapja letéve; hiszen a múzeum zömét a könyvtári anyag tette, a Department of Mss annak első önálló osztálya s a Library jelentőségét még oly lényegtelen részlet is őrzi, hogy az egész intézet igazgatója a Principal Librarian nevet viseli mind e mai napig. Annál erősebben érezteti beosztása, mely az egész múzeumnak szinte egy harmadát könyvtárrá, s így az egészet humanisztikus intézménynyé avatja, mert a múzeumnak négy osztálya szorosan összetartozik. A tulajdonképeni könyvtáron (department of printed books) kívül még a kéziratok, a keleti kéziratok és nyomtatványok osztálya, s bizonyos tekintetben a metszetek és rajzok osztálya (department of prints and drawings) is könyvtári természetű gyűjtemények. Ez osztályok kezelési tekintetből s anyaguk természete szerint egymástól el vannak választva, de nem tagadhatják meg közelállásukat a jelenben s egybetartozásukat a multban.

S ez a mult nagyon tekintélyes, külső története és belső fejlődése szerint méltán dicsekszik eredményeivel. A könyvtár volt mindenben úgyszólván iránytűje a múzeum haladásának, az adott példát s követésre ösztönyt, hogyan kell a gyűjtemények anyagát a közönség előtt s a tudomány hasznára értékesíteni. S nekünk különösen érdekes fölkeresni azt, hogy megismerkedvén a multban végzett munkájával s öntudatosan kitűzött céljaival, közelebbi tájékozást merítsünk példájából. A múzeum évkönyvei főként két irányban foglalkoznak a könyvtár multjával: az olvasóterem és annak lehető használata s a folyton gyűlő anyagnak konzerválása és ismertetése vagyis elhelyezése és katalogizálása körül tett intézkedésekről tudósítanak. Mindkét irányban tanulságos utbaigazítást

nyerünk. A könyvtárnak közel százesztendős fejlődésre volt szükség, míg olvasó termével tisztába tudott jönni, s folytonos és intenzív munkára, míg katalogusait lassankint kiadhatta s utóbb a nagy katalogust megindíthatta. Mindezek azonban első sorban is a gyűjtemények gyarapodása után, vagy azoknak nagy arányú növekedésével párhuzamosan léptek föl, úgy hogy előbb a könyvtár gazdagodásáról szóló évkönyveket kell fölkeresnünk. S ez évkönyveknek van egy sűrűn megtelt levele, az, a melyre a könyvtár jóltevőinek nevét irták. Vegyünk ki ebből néhány részletet. Sir John Cotton 1700-ban nemzetének adományozta nagyatya gyűjteményét, Henrietta Cavendish 1753-ban kéziratokat és okmányokat, Sloane doktor 1753-ban nyomtatványokat és kéziratokat, II. György király 1757-ben a régi királyi könyvtárat (10.500 kötet), Salamon da Costa 1759-ben héber könyveket, III. György király 1762-ben 30,000 kötetet (The Kings Pamphlets), Thomas Birck 1765-ben történeti értékű kéziratokat és könyvtárat, J. Malles 1766-ban, Irország történetére vonatkozó kéziratgyűjteményét A. Onslow 1768-ban nyomtatott bibliák gyűjteményét ajándékoztak a múzeumnak. Minő nagy a fölbuzdulás és nemzeti lelkesülés ez ajándékozókban, s milyen nemes és hatékony példát statuáltak utódaiknak! Még csak három nagy ajándékot jegyzek ide, 1799-ből Cracherode, 1820-ból J. Banks s 1823-ból IV. György könyvtárát; Th. Grenville könyvtárát 1847-ből külön említem meg. E rövid jegyzék a nemzet áldozatkészségének általános és folyton tartó erejét mutatja, de sejteti velünk azt a kincs-tárat, a mely a British Museum könyvtárának alapjául és gyarapodásául szolgált. Ha még megemlítem, hogy J. Wilkie 1777-ben már megpendítette a köteles példányok törvénybe iktatását, s hogy e gondolat 1842-ben ténynyé vált, s azóta az egyesült királyságnak minden nyomtató műhelyére szigorúan kötelező,¹ ha még fölelevenitem, hogy a parlament évenként rendszeren s a szükség szerint rendkívüli kiadásaira nagy összegeket szavazott meg, megjelöltem azt a három forrást, melyből a British Museum könyvtára fölgyarapodott. Mai állapotában van benne 1.750,000 kötet, 200,000 db térkép, 100,000 db hangjegy, a kéziratok osztályában

¹ A köteles példányokról szóló törvény szerint ezen kívül egy példány jár a Bodleian Librarynek Oxfordban, egy a Cambridgei University L-nek egy az edinburgh-i a dublini Librarynak, összesen tehát 5 köteles példány.

40,000 kötet kézirat, 64,000 db oklevél és tekerecs, 11,000 db meghatározott pecsét és pecsétnyomó, 700 régi görög és latin papyrus. E gazdagsága által a világ nagy könyvtárainak sorában a második helyet foglalja el.¹ Évi gyarapodása 1894-ben 38,378 kötet, 61,917 füzet, 5316 hangjegy s 981 atlasz 9276 térképpel s körülbelül ezer kézirat volt, olvasótermében 194,924 olvasó 1.406,866 kötetet használt, a kézikönyvtár forgalmát nem számítva, ujságtermében 13,031 látogató, térképtermeében 288 látogató, a kéziratok termében 8784 kutató 30,754 darabot használt, az egész intézetet a könyvtárba járókon kívül 542,423 ember látogatta.

Ez a kitűnő gyűjtemény, mely mint említettem, a világ nagy könyvtárai között a második helyet foglalja el, ugyanolyan jellemű, mint az anyaintézet, melynek egyik büszkesége: egyetemes és speciálisan angol könyvtár. Felöleli az egyetemes irodalmat, nem tekint sem nyelvi sem földrajzi különbségre. Dotációjának magassága lehetővé teszi számára, hogy a könyvpiacokon megjelenhessen s vásárlásai által nagy mértékben s minden irányban gyarapodhassék. Innét van, hogy állandó s kész vevője minden munkának, a mely könyvtárából hiányzik, tehát a magyar műveknek is. A könyvtár egyetemes voltát egy híres és kitűnő könyvtárnokának: Anthony Panizzinak köszöni. Panizzi működése a British Museum könyvtárában eltörülhetetlen nyomokat hagyott s mesterének elévülhetetlen érdemeket biztosított. Ő tette a könyvtárt nagygyá és egyetemessé. Társadalmi és törvényhozási úton nagy mozgalmat indított meg s azt kitaró erélylyel folytatta, hogy a könyvtárnak nagyon is hézagoss anyagát kiegészíthesse s a külföldi irodalmak könyveivel szélesebb arányokban gazdagíthassa. Ezzel

¹ 1. Páris, Bibliothèque Nationale: 1.934.154 nyomtatvány 2.600,000 kötetben; 250,000 térkép; 250,000 metszet. 2. British Museum. 3. Szent-Pétervár, csász. udv. könyvtár: 1.080,000 kötet, 19,500 térkép, 77,000 metszet és fénykép, 26,000 kézirat, 41,340 autograf, 4,700 oklevél. 4. München, kir. udvari és állami könyvtár: 950,000 nyomtatvány, 40,000 kézirat. 5. Berlin, udv. könyvtár: 900,000 db nyomtatvány, 25,000 kézirat. 6. Oxford, Bodleian Library, 500,000 nyomtatvány 30,000 kézirat, 20,000 metszet. 7. Bécs, udv. könyvtár: 515,505 kötet, 23,600 kézirat, 3000 térkép, 300,000 metszet. 8. Cambridge, egyetemi könyvtár: 448,460 kötet, 350,000 apró nyomtatvány. 9. Firenze, nemzeti könyvtár: 435,079 nyomtatvány, 451,000 apró nyomtatvány 11.385 hangjegy, 17,500 kézirat, stb. 10. Drezda, kir. nyilv. könyvtár: 400,000 kötet nyomtatvány 6000 kézirat, 28,000 térkép.

rakta le a mai nagyság alapját s ezzel tűzte ki kereteit s jövődő feladatait. Folytonos buzditással hirdette a jövőt s követelte az új olvasóterem megépítését, melynek genialis gondolata egyenesen tőle ered, s ő szállította át s helyezte el a régi könyvtárat az új épületben. Panizzi lelkes és fáradhatatlan könyvtárnok volt, tisztán látta a mai nagy könyvtárat s ama büszke fényt, mely a Reading Room kupolájáról leragyo. Szemével e nagy jövődő távlatába tekintve, alkotta meg a múzeumnak egyetemes nagy könyvtárát s keze munkáját mindenre rátéve s annak mindenütt nyomát hagyva, biztosította az utókor elismerését és háláját. Mi is hálával gondolunk rá, hogy irodalmunknak a nemzetek szellemi kincstárában helyet teremtett s alkalmat adott rá, hogy a kulturális verseny nagy csarnokában a magyar szellem termékei is megjelenhessenek. Panizzi érdemeit a British Museum könyvtára körül sokkal jobban becsülik s általánosabban ismerik a szakirodalomban, semhogy azokat hangsúlyozni kellene, de mi különösebb hálával tartozunk neki, mert ő tette a könyvtárat egyetemessé, s így a magyar könyvek egyik külföldi otthonává.

A magyar könyvek önálló osztálylyá a könyvtár szervezete szerint nem alakulhattak, de az *Academies* s a *Hungary*¹ rend-

¹ A *Hungary* szak alszakainak czimei, a könyvtár eredeti (vegyesen angol, magyar és német) szövegezésében a következők: I. Collections of Laws, Public Documents. II. Appendix to the collection of Laws. III. Publications by official Departments and Works relating to them. I. Courts of Law. Curia regia. Deputatio ad colligendas decisiones curiales ordinata. Felsőház. Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. Honvédelmi miniszter. Iudex Curiae. Landtag (See Országgyűlés). Ministry. Nemzetgyűlés (See Országgyűlés). Pósta hivatal. Status et Ordines, (See Országgyűlés). History: Stephen I. Saint King (1000—1038). Andrew II. King. (1205—1255). Louis I. King, called the Great (1342—1382). Matthias Corvinus, King. (1458—1490). Uladislaus II. King. (1490—1516). Louis II. King (1516—1526). John Zápolya. (1526—1540). Ferdinand I. (1526—1564). Maximilian II. (1564—1576). Rudolph II. (1576—1608). Mathias II. (1608—1619). Ferdinand II. (1619—1657). Ferdinand III. (1657—1705). Charles VI. (1711—1740). Mary Theresa (1740—1780). Joseph II. (1780—1790). Leopold II. (1790—1792). Francis I. (1792—1825), Ferdinánd V. (1825—1848). Francis Joseph I. (1840—). III. Army. Banderia. Clergy. Collectores Pontificiorum. Dukes. Evangelical States. Evangelici. (See Protestants). Főurak. Franciscans. Helvét hitvallású Egyházak (s. Reformed Church). Jesuits. Kings of Hungary. Közmunka és közlekedésügyi miniszter. Landes Congress der Izraeliten in Siebenbürgen. Landes Cultur Ingenieur

szók alatt két lehetőleg teljes magyar könyvészetet találunk. Amabban, mondhatnám, a tudós, emebben a politikai és történeti Magyarországot látjuk viszont; amabban a tudományos és kulturális intézetek, emebben az állami élet s a rájuk vonatkozó kiadványok vannak felsorolva, míg a többi, a magánosok irodalma szanaszét, az ABC-katalogus rendje szerint van elhelyezve. Erről az anyagról általános képet s nagyjában határozott fogalmat nyertem az olvasóterem írott ABC-katalogusából, melyen végig kellett mennem. Részletes könyvészeti munkára azonban már nem vállalkozhattam, csupán egyes betűket és írókat néztem meg pontosabban: *Jókait, Petőfit, Aranyt, Madáchot, Gyulaít, Szász Károlyt* stb., *Temesvári Pelbártot, Michael de Hungariat, Georgius de Hungariat, Pázmányt, Molnár Albertet, Szegedi Kis Istvánt* stb., stb., kiknek műveit általam ismert kiadásaikban legnagyobb részt megtaláltam, *Jókai* s *Petőfi* fordított műveit lejegyeztem, amazokat Szinnyei József úr már fel is használta Jókai életrajzához írt könyvészetében, emezeket összehasonlítottam a mi anyagunkkal. *Jókait* magát 186 czimmel láttam, míg nálunk 221 czimmel szerepel, *Petőfinek* három nálunk meg nem lévő fordítását jegyeztem le. Ezen kívül a legújabb 1895-iki irodalom termékeit, regényeket, költői és tudományos műveket kerestem s legnagyobb részt megtaláltam, utánna néztem a *Nagy István* katalogusában említett régi magyar könyvtár darabjainak, de ama heten kívül, melyet *Felméri* után *Szabó Károly* a Magyar Könyvszemlében (1880 évf.) ismertetett (79., 143., 161., 164., 190., 192., 194. sz.) és *Kropf Lajos* közölte, mást nem találtam. Általános tájékozódásra e munka elegendő volt, de arra, hogy a könyvtár magyar könyvészetéről részletes ismeretet szerezhessek, kevés, főként a régi magyar irodalomra hosszú és pontos kutatás volna szükséges. A RMK. két kötetének¹ anyagát darabról darabra végig kellett volna nézennem, s ama katalogusban megke-

Amt. Lutheran Church. Magyar állami tisztviselők. Magyar Földhitelintézet. Magyar iparegylet. Nemesség. North-Slavonians. Oratores Pontificis. (S. Papal Legates). Országos Levéltár. Országos Statisztikai Hivatal. Papal Legates. Protestant Church. — Preachers, — States. Queen of Hungary. Railways. Reformed Church. Royal House. Saints. Scholae Piae. Schools. Schutzverein. Servians. Slavonians. Universities. II. Agricultural. Commercial. Ecclesiastical. Educational. Geographical. Historical. Legal. Military. Political. Miscellaneuos.

A harmadik kötet első fele még akkor nem jelent meg.

resnem, vagy az olvasó-terem katalogusát kellett volna végig olvasnom s a RMK-ral egybevetnem.

Erre a munkára nem juthatott időm, különben is a munkát itthon kellene elvégezni a könyvtárnak eddig megjelent katalogusai alapján, a mi a 432 nagy 4-r. kötetnek gondos revíziója által itthon is elegendő időt venne igénybe. Pedig ezt a munkát könyvészetünk szempontjából el kellene végeznünk s annál inkább, mert nincsen kizárva annak reménye és lehetősége, hogy újabb anyaggal szaporodhatnánk. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy a budai krónikát (1473), mely állítólag meg volna ott, nem sikerült megtalálnom. De ez az általános körütekintés is meggyőzött arról, hogy a British Museum könyvtárának magyar könyvesháza gazdagabb és teljesebb, mint ama külföldi nagy könyvtáraké, melyeket eddig láttam (München, Berlin), hogy a könyvtár rendszeresen gyűjti a magyar irodalomnak egymásután megjelenő termékeit, hogy azokat rendszeresen földolgozza, elhelyezi és megőrzi. Az új szerzeményekről kiadott jegyzékekben, mely a magyar irodalmat a románnal s a finnrel együtt foglalja össze, a mi elég különös összeköttetés, s annak időnkint kiadott füzeteiben azt láttam, hogy a folyó irodalomnak új meg új jelenségeit szinte csodálatos gyorsasággal kapja meg a londoni olvasó, talán hamarább, mint egyik-másik hazai könyvtárban.

Az alább közölt schema, mely a magyar szak, *Hungary* részletezését adja, a pontosan másolt czimek a magyar nyelv és viszonyok ismeretét tanúsítják, s valóban a könyvtárban magában hazánknak két jó barátjára találunk. Az egyik *E. Doundas Butler*, a másik *R. Nisbet Bain*, kik iránt nemcsak ez okból vagyunk lekötelve. Mindkettőnek ismert neve van, amaz mint az *Encyclopedia Britannica* magyar cikkeinek írója s költői irodalmunk tolmácsa, emez mint *Jókai* fordítója, idehaza is ismertté tették munkásságukat. A könyvtár tisztviselői közül ők értik nyelvünket és ismerik viszonyainkat, így hát ami magyar könyv a könyvtárba bekerül, az ő kezükön megy át és specziálisan a magyar czímmásolatok revíziója E. D. Butler úr gondja. Hogy így a magyar kulturának a külföldön otthona s méltánylói vannak, a mely által s a kik révén az irodalmi világban helyet foglalunk, eszünkbe kell jutni, hogy e kulturának intenzív művelése a legbiztosabb eszközök egyike, a melylyel új ezredévünk küszöbén a külföld

elismerését kivivhatjuk. Az angol szellem egyetemessége, mely intézményeiben mindenütt érvényesül, jelenik meg könyvtárában s nekem az a meggyőződés, hogy az a gyűjtemény, mely abban a magyarságot képviseli, a mi művelődésünknek és irodalmunknak leghivebb őre odakint. Továbbá, hogy e gyűjtemény hivatva van európai helyzetünkről tanuságot tenni s az angol népnek irántunk való rokonszenvét megerősíteni, s e miatt a jövőben nagyobb gondot kell a British Museum könyvtárára fordítanunk.

Ez a gondolat talán termékenyítő lesz könyvtári életünk fejlődésére is, a mely eddig jóformán kizárólagosan a németországi könyvtári szellem hatása alatt állott. Pedig nem kell abban a hitben ringatóznunk, hogy Németországon kívül nincsen fejlett könyvtári élet. Ott van a francia, a melyet eddig szintén eléggé elhanyagoltunk s ott van az amerikai és főként az angol, melyről csak vékony és rövid tudósításokat kaptunk. Anglia a maga Library Associationjával félelmes versenytársává vált a német könyvtári egyesületnek, s a német szakírók kénytelenek elismerni, hogy az angolok nem egy kérdésben előbbre jutottak. Ilyen például a könyv alakjának meghatározása s a bélyegző használata. Angliában a könyv formátumának meghatározására pontos méreteken alapuló kategóriák vannak fölállítva, míg a németek ma sem állapodtak meg ebben a kérdésben. Angliában elfogadták a guttapercha bélyegzőt, melyhez bistert használnak, Németországban az ércbélyegző s az olajos festék még mindig tartja magát. Azonban nem ilyen részlet-kérdéseken fordul meg az angol s a német könyvtári életnek különböző szelleme, mely egymástól eltérő irányban, amaz inkább gyakorlati, emez inkább elméleti téren, halad.
